

POROVNÁNÍ STUDIJNÍCH PROGRAMŮ UČITELSTVÍ PRO DRUHÝ STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY A UČITELSTVÍ PRO STŘEDNÍ ŠKOLY NA PEDAGOGICKÝCH FAKULTÁCH V ČESKÉ REPUBLICE

Jindra Lisalová

Dne 11. listopadu 2004 se uskutečnila v Centru pro studium vysokého školství (CSVŠ) odborná diskuse (pracovně nazvaná „kulatý stůl“) na téma: „Studijní programy učitelství pro druhý stupeň základních škol a učitelství pro střední školy na pedagogických fakultách v České republice“. V loňském roce byla na toto téma v CSVŠ vypracována komparativní studie, která prokázala řadu výrazných odlišností ve stejných studijních programech jednotlivých pedagogických fakult. Pro zajištění správné a objektivní interpretace výsledků bylo rozhodnuto uspořádat na toto téma diskusi s kompetentními zástupci jednotlivých vysokých škol vzhledem k předpokladu, že diskuse pomůže odhalit podstatu některých disproporcí, popř. je osvětlí. Proto byli účastníci kulatého stolu v úvodu nejprve seznámeni s metodikou a výsledky studie. Pozváni byli všichni příslušní proděkaní pedagogických fakult a zástupci kateder českého jazyka, matematiky, anglického jazyka, dějepisu a fyziky. Celkem 15 odborníků zastupovalo tyto vysoké školy: Západočeskou univerzitu v Plzni (ZČU), Masarykovu univerzitu v Brně (MU), Univerzitu J. E. Purkyně v Ústí nad Labem (UJEP), Univerzitu Hradec Králové (UHK), Ostravskou univerzitu v Ostravě (OU), Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích (JU), Univerzitu Karlovu v Praze (UK), Technickou univerzitu v Liberci (TUL) a Univerzitu Palackého v Olomouci (UP).

Jako podklady pro srovnávací studii byla použita data z veřejně dostupných informací – oficiální „Informace o studiu“ jednotlivých pedagogických fakult a informace z internetových stránek příslušných škol za školní rok 2002–2003. Program „Učitelství pro 2. stupeň ZŠ“ (U2ZS) nabízí celkem devět pedagogických fakult (PedF). Vždy je koncipován jako magisterský studijní program v délce 4 nebo 5 let. Na všech PedF se vyučuje prezenční formou studia, na některých současně i v kombinovaném studiu (kombinace distanční a prezenční formy). Programy jsou koncipovány jako dvouoborové specializace.

„Učitelství pro střední školy“ (USS) se také vyučuje na všech devíti pedagogických fakultách. Většinou jde o magisterský program v prezenční formě studia, který trvá 10 semestrů. Na Masarykově univerzitě v Brně byl v době našeho výzkumu připraven bakalářský program a navazující magisterský program prezenční formy studia a od 1. 9. 2003 byly některé ze specializací akreditovány. Na UK v Praze a UP v Olomouci se vyučuje i v kombinovaném studiu. Programy lze studovat ve dvouoborové specializaci, ale ne všechny kombinace předmětů se vyučují na všech devíti fakultách. Kreditní systém nebyl ve školním roce 2002/2003 zaveden dosud pouze na pedagogických fakultách UK v Praze a na TU v Liberci. Na všech ostatních PedF zaveden je a v magisterském pětiletém studiu vyžaduje získání 300 kreditů. Při diskusi u kulatého stolu zástupci z TU v Liberci oznámili, že mezitím už kreditní systém zavedli, ale UK v Praze zatím o jeho zavedení neuvažuje.

Pro srovnání v obou typech studia byly vybrány předměty – český jazyk (ČJ), anglický jazyk (AJ), matematika (M), fyzika (F) a dějepis (D). Z výsledků studie byly zformulovány konkrétní otázky, na které jsme chtěli společně hledat odpovědi.

Je vhodné a prakticky možné:

- 1) Snížit týdenní počty hodin přímé výuky?
- 2) Snížit počet teoretických předmětů a integrovat je do obsahově i vztahově provázanějších celků?
- 3) Rozšířit výuku didaktiky i metodik předmětů a probace?
- 4) Rozšířit rozsah praxe (na některých fakultách)?

Ad 1)

Do maximálního počtu povinných hodin U2ZS byly započítány hodiny ze společného základu a pak

hodiny ze dvou specializací, které byly na horní hranici vyučovaných hodin. U minimálních počtů hodin byly započítány opět hodiny ze společného základu a pak minimální počet hodin u specializací. Je zajímavé, že počty hodin čtyřletých programů někde dokonce převýšily ty, které byly předepsané pro pětileté studium.

Studijní programy USS jsou tvořeny povinnými, povinně volitelnými, volitelnými a výběrovými předměty. Předkládaný výzkum byl zaměřen především na porovnání počtu hodin povinných předmětů, a to jak společného základu, tak u jednotlivých předmětů vybraných specializací – ČJ, AJ, D, M a F. Do maximálního počtu hodin byly započítány hodiny ze společného základu a pak hodiny ze dvou předmětů, u kterých součet dával maximum. U minimálních počtů hodin byly započítány opět hodiny ze společného základu a pak minimální počet hodin u dvou specializací. Totéž bylo uskutečněno s počty předmětů – maximální a minimální počty u dvou předmětové kombinace. Součty hodin na fakultách byly rozdílné.

U obou druhů učitelství šlo o povinné výukové hodiny. Pokud bychom k nim připočítali povinně volitelné a volitelné, dostáváme se až ke 30 a více hodinám výuky za týden.

Po prezentaci výzkumu o součtu hodin se rozproutila diskuse. Dvě účastnice, které studovaly v zahraničí, konstatovaly, že podle jejich zkušeností by studenti měli více pracovat samostatně. Jiní oponovali, že na to naši studenti nejsou připraveni ze střední školy a že záleží na typu, resp. obsahu výuky. Jedna z přítomných poukázala i na to, že v knihovnách nelze zajistit další služby s prodlouženou otevírací dobou z finančních důvodů. Chybí i studijní materiály, aby mohlo současně studovat více studentů. Ohledně rozdílného počtu hodin na jednotlivých fakultách přítomní uvedli, že někde je příslušné učivo zahrnuto v povinných a jinde v povinně volitelných či volitelných předmětech.

K rozdílným počtům povinných hodin u téže aprobace zúčastnění namítali, že je to způsobeno tím, že příslušné učivo některé fakulty zařadily do povinných předmětů a jiné do povinně volitelných a výběrových. V případě matematiky také vybraní zástupci fakult konstatovali, že nelze snížit počty hodin, protože znalosti mnoha přicházejících studentů ze středních škol jsou velmi nízké a je nutné je standardizovat.

Při zkoumání předepsaných zápočtů a zkoušek se zjistilo, že počet zápočtů se pohybuje od 4 do 11 a počet zkoušek kolísá v rozmezí 2–5 za semestr. V diskusi zaznělo, že je třeba mít z každého předmětu zápočet, zkoušku nebo obojí. Není vhodné dělat např. zkoušky za delší období než jeden semestr, s výjimkou souborných.

Závěr

Přítomní nebyli pro snižování počtu přímých hodin výuky, a tedy ani počtu zápočtů a zkoušek.

Ad 2)

Byly rovněž krátce zmíněny výsledky rozhovorů s teoretiky přípravy učitelů, s ředitelkami základních škol a odborníky z pedagogických fakult. Všichni se shodli na tom, že je značná roztříštěnost předmětů, což se potvrdilo na počtech povinných hodin a předmětů v předneseném komparativním výzkumu. Šlo většinou o hodiny teoretických předmětů.

Někteří zástupci uvedli, že ve snaze zabránit roztříštěnosti předmětů koncipují strukturované učitelské programy. Další konstatovali, že není jiné řešení s ohledem na již naznačený požadavek Akreditační komise rozdělovat tematiku do více předmětů.

Závěr

Nápravu pro integraci předmětů do obsahově i vztahově provázaných celků lze zjednat koncipováním strukturovaných učitelských programů.

Ad 3)

Při pohledu na počet předmětů a počty semestrů věnovaných didaktice v programech učitelství pro druhý stupeň základní školy i učitelství pro střední školy lze konstatovat, že většinou jde o dvouhodinové, maximálně tříhodinové týdenní předměty za semestr, někdy i o dotace jednohodinové.

V diskusi na toto téma bylo kromě jiného uvedeno, že mezi hodiny didaktiky se nemohou počítat pouze hodiny takto pojmenované, ale i jiné, např. u fyziky jsou to praktika školních pokusů. Také zazněl názor, že jsou všechny vyučované hodiny jednotlivých předmětů proluty didaktikou a jsou prezentovány s ohledem

na budoucí učitelské povolání studentů. Nicméně bylo konstatováno, že by se mohla rozšířit výuka didaktiky na úkor hodin jiných předmětů, v nichž se části učiva dublují.

Rozvinula se diskuse také nad tím, že Akreditační komise požaduje, aby se rozšířila výuka vedená externími odborníky – vědci, kteří mají renomé a rozsáhlou publikační činnost. Vyslovený souhlas byl podmíněn tím, že to přichází v úvahu až ve vyšších ročních studia, kdy jsou studenti lépe připraveni na chápání vědeckých metod práce. V některých případech poukazovali přítomní na to, že těmto odborníkům často chybí pedagogická erudice.

Závěr

Bylo konstatováno, že ačkoliv je „optický“ počet hodin didaktik nízký, je tato didaktika součástí vyučovaných předmětů.

Ad 4)

V rámci výzkumu vznikly přehledy jednotlivých pedagogických fakult zabývajících se problematikou, zda výuka didaktiky předchází praxi. U kulatého stolu účastníci konstatovali, že nemusí být chybou, pokud se studenti nejprve v následkové praxi účastní některých hodin a pak je teprve rozebírají v hodinách didaktiky.

Počty hodin praxe se u různých fakult liší. To souvisí také s tím, jak má fakulta zajištěno financování těchto praxí. Někde jsou výdaje kryty z rozpočtu, jinde z grantů, popř. pomáhají sponzoři.

Diskutovala se také otázka, zda je 10 % dotace praxí z celkového počtu hodin, navrhovaná ve strukturovaných programech, přiměřená. Někteří účastníci poukazovali na to, že je to příliš a bylo by vhodné naplnit je i rozborů jednotlivých hodin se sebereflexí studentů.

Dále byl podán návrh, aby začínající učitelé měli v praxi tzv. klinický rok, což znamená zajistit uváděcího učitele. Na některých základních školách uváděcí učitelé existují, ale většinou jde o formální záležitost, omezující se na jednu hospitaci do roka.

Závěr

Počty hodin pedagogických praxí na různých fakultách se liší. Pokud by se však v navrhovaných strukturovaných programech měly dotovat 10 % vyučovacích hodin, připadalo to některým z přítomných jako příliš vysoké.

Na závěr se přítomní shodli na tom, že by se podobný kulatý stůl mohl znovu uskutečnit, pokud by pozvání přijali také kompetentní zástupci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Akreditační komise.

